

Om *Rebeller i takt med tiden*

Innehåll

Introduktion.....	1
Berit Wigerfelt: Kim Salomon — i takt med tiden?	1
Svante Lundberg: Skuld, synd, skam — och lärdomar.....	5
Per Bauhn: FNL-rörelsen i Sverige som ett politisk-moraliskt projekt	11

Introduktion

’Lunda-historikern Kim Salomons bok *Rebeller i takt med tiden – FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer* kom ut 1996¹. Den var det första försöket att mer ingående teckna den svenska Vietnam-rörelsens historia. Som sådan var den välkommen, men eftersom författaren hade ett kritiskt förhållningssätt, samtidigt som han aldrig själv var organiserad ”FNL:are” eller aktiv i någon vänstergrupp och därmed inte kände ”miljön” inifrån, så är det inte heller så underligt att boken utsattes för en hel del kritik, speciellt av personer som själva varit aktiva i FNL-rörelsen, men även av andra som tillhörde vänstern. Vi har nedan samlat tre artiklar om boken ur tidsskriften *Zenit* nr 134 (4/1996).

För fler synpunkter på Salomons bok, se [Vietnamrörelsen i Sverige – En bokrecension](#), av Per-Olof Mattsson.

Boken kommenteras även i flera av inläggen i [Recensioner och debatt om "Vietnam var nära"](#) (som egentligen handlar om en annan, nyare historik över FNL-rörelsen, skriven av en FNL-aktivist).

Se även artikelserien *Lärdomar av den svenska Vietnamrörelsen* [del 1](#), [del 2](#) och [del 3](#) av undertecknad.

Martin F

Berit Wigerfelt: Kim Salomon — i takt med tiden?

Att döma av det stora intresse som inte minst massmedier visat Kim Salomons nya bok, *Rebeller i takt med tiden* (Rabén Prisma 1996) så ligger denna bok ”rätt i tiden”. Nu är FNL-rörelsen historia, men vi som var med i rörelsen och präglats av den har naturligtvis haft många privata funderingar under årens lopp om dess betydelse. Kim Salomon har gjort det privata allmänt. Tillräckligt många inom dagens medier och inom andra tongivande skikt var medlemmar eller sympatisörer till denna rörelse, vilket bland annat förklarar det stora intresset för Salomons bok. Åtskilliga av dagens makthavare har denna vänsterbakgrund. Man kan fundera över om detta engagemang ska betraktas som en fördel eller en pinsam belastning, och min undran kvarstår efter genomläsningen av Kim Salomons bok.

Andra hälften av 1960-talet och början av 1970-talet var en brytningstid där nya värderingar gjorde sig gällande. Bilden av vad som hände i Sverige under perioden har inte tydliggjorts, menar Kim Salomon, och han har därför tagit på sig denna uppgift. På ett ambitiöst och intressant sätt tecknar författaren bilden av denna period. Speciellt uppmärksammas den så kallade tidsandan, som är en beteckning på tankemönster och föreställningar under en given period. Uppbrott från konventioner, protester mot auktoriteter och politisk radikalism är nyckelbegrepp som sam-

¹ Boken finns på marxistarkivet: [Rebeller i takt med tiden](#)

manfattar 60-talets tidsanda och samtidskänsla. Ambitionen är att belysa 60-talets kulturella och politiska förändringsprocess, även om Salomons huvudsyfte är att analysera FNL-rörelsens framväxt och utveckling därför att just FNL-rörelsen var ett av förändringsprocessens mest påtagliga uttryck. Med Vietnamrörelsen lanserades ett okonventionellt sätt att arbeta politiskt, och en helt ny politisk kultur skapades i Sverige.

En central fråga för studien är hur Vietnam, ett land borta i Asien, fjärran från det svenska närområdet hamnade i blickfältet. Kim Salomon har inget självklart svar på denna fråga men pekar bland annat på att Vietnamkriget var det första riktiga TV-kriget. Dagligen fick vi bilder från krigets fasor, med dess grymheter och blodiga detaljer. Vid denna tid var detta något nytt och omskakande.

Politisk strategi

För att belysa FNL-rörelsens framväxt hänvisar Salomon till den ovan nämnda tidsandan. Ett ökat intresse för utvecklingen i tredje världen, marxism-leninismens renässans och kampen mot kärnvapen strålar samman i Vietnamfrågan. Dessa politiska miljöer utgjorde en viktig referensram för att förstå FNL-rörelsens framväxt. En viktig punkt är den förebild som Kina utgjorde för 60-talsgenerationen. Många små politiska grupper och organisationer var starkt influerade av maoismen och kulturrevolutionen. Enkelheten i den kinesiska vardagen, den moraliska synen och frånvaron av materiellt tänkande tycktes tilltalande. I dessa vänsterkretsar genomskådade man Moskvas ”lögnmaskin”, men inte Beijings.

En av Salomons viktigaste poänger är att visa hur tätt sammanknuten FNL-rörelsen var med KFML, Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninisterna. FNL-rörelsen, liksom KFML/ SKP fungerade som ambassadörer för Kinas utrikespolitik. KFML ansåg att FNL-rörelsen och protesterna mot USA:s krig i Vietnam spelade en väsentlig roll för genomförandet av en revolution i Sverige. Salomon slår fast att samröret mellan FNL och KFML var odiskutabelt, bland annat pekar han på att ett antal aktivister hade dubbelt medlemskap i båda organisationerna. KFML såg sig som ideologisk vägvisare för FNL-rörelsen och rörelsen uppfattades som förbundets verktyg för att nå massorna.

Inom KFML var man mån om att rekryteringen av FNL-are och styrningen av rörelsen inte skedde för öppen ridå. ”KFML-arna fick inte gå tillväga så att FNL-arna kände sig ledda. Det skulle stå bakom kulisserna och dra i trådarna”. Trots skildringen av FNL-arna som lydiga marionetter skriver Salomon som en inskjuten brasklapp: ”Däremot vore det en förenkling att påstå att KFML politiskt och ideologiskt styrde FNL-rörelsen.” Eftersom kapitel efter kapitel i boken just söker belysa hur styrt rörelsen var av KFML, så ger detta ett motsägelsefullt intryck.

För att söka förstå tillståndet i världen använde sig vänstern av marxistiska teorier. Situationen i tredje världen förklarades som ett skolexempel på kapitalistiska staters utsugning. Imperialismteorin användes för att förklara denna utsugning. Antiimperialism var ett nyckelbegrepp för FNL-rörelsen. Begreppet delade upp världen i gott och ont. Skurkarna var imperialister och hjältarna antiimperialister.

Imperialismteorin innehöll en förenklad världsbild som präglade rörelsens politiska propaganda och retorik, skriver Salomon. Men imperialism var ett ord i tiden. I frustrationen över nöden i världen och eländet i tredje världen och rikedomen i västvärlden, över de fattiga ländernas hjälplösa situation och de rika ländernas passivitet låg imperialismteorin nära till hands. FNL-rörelsen hämtade sin indignation och styrka i imperialismbegreppet. Den övertog därmed ett språkbruk som fanns tillgängligt i en etablerad teori.

Man kan sammanfatta FNL-rörelsens politiska praktik med begreppet enhetsfront. Under första åren framträder FNL-rörelsen som revolutionär rörelse. Trots uttalanden om den revolutionära kampen lanserades redan på ett tidigt stadium enhetsfrontslinjen som en strategi för att mobilisera en så bred opinion som möjligt mot USA:s krig och skapa maximalt stöd åt Vietnams folk. Medlemmar och sympatisörer skulle inte behöva vara socialister för att stödja det vietnamesiska folkets kamp. Människor med olika politiska uppfattningar skulle kunna delta i arbetet. Efter det författaren skrivit om styrningen av FNL-rörelsen från KFML skulle man kunna tro att enhetsfronten var något slags tom fennissa.

Rörelsepraktik

Min bestämda minnesbild av den här tiden är att vi FNL-are verkligen ville uppnå största möjliga opinion med en så bred politisk enighet som möjligt för att få USA att lämna Vietnam och övriga Indokina. Precis som Salomon skriver, så fick enhetsfronten en allt större betydelse under 70-talets lopp. Vi samarbetade med allt fler politiska organisationer och rörelser, och vi gjorde det med glädje.

FNL-rörelsens olika aktiviteter präglades av fantasi och spontanitet. Under 60-talet utgjorde FNL-arna ett udda inslag på gator och torg. Att påverka den svenska opinionen var av yttersta vikt och dess främsta sätt att nå ut var att sälja *Vietnambulletinen*, samla in pengar till FNL på gator och torg och påverka genom demonstrationer. En annan viktig bit var dörrknackningsaktionerna, då man gick runt i husen för att sälja bulletinen och övertyga.

DFFG (De Förenade FNL-Grupperna) klarade sig utan statsbidrag och hjälp från andra organisationer, rörelsens främsta resurs utgjordes av medlemmarnas arbete och engagemang. Ett medlemskap i FNL-rörelsen var betydligt mer tids- och arbetskrävande än medlemskap i en traditionell organisation. Kravet på aktivt deltagande gav i många fall inte utrymme åt annan verksamhet. Att vara FNL-are blev en hel livsstil. Knappast någon annan rörelse i 60-talets Sverige kunde som DFFG sätta en armé av försäljare, namninsamlare och demonstranter på fötter, skriver författaren. Aktiviteterna blev ansiktet utåt, skapade själva rörelsen och utmejlade dess identitet.

Inom FNL-rörelsen hade man en idealiserad självbild där den egna betydelsen framhövdes. Här fanns också en proletärdyrkan och en romantisering av arbetarklassen. Enligt DFFG fanns det en objektiv intressegemenskap mellan den svenska arbetarklassen och det vietnamesiska folket. Man arbetade hårt på att nå ut till arbetarklassen och man diskuterade om medlemmarnas språk, klädsel och intressen fjärrnade dem från det svenska folket.

Inom rörelsen bedrevs självkritik som ett led i strävan att förbättra arbetsmetoderna. Medlemmarna skulle ta vara på det positiva och förkasta det negativa. Inspirationen var hämtat från Kina. Självkritiken fick ett stort symboliskt värde som en manifestation av att rörelsen politiskt drev en riktig linje. Självkritiken hade också en rituellt funktion, menar Salomon. Som politisk ritual utgjorde den en bekräftelse på gruppens marxist-leninistiska renlighets och markerade den ideologiska tillhörigheten.

Författaren, som härleder mycket av FNL-gruppernas praktik från Kina och Mao, finner också en intressant koppling mellan den självkritik som bedrevs inom rörelsen och vissa grundläggande drag i den kristna kulturen, där man måste bikta sina felsteg och misstag för att uppnå syndernas förlåtelse.

Kim Salomon söker också hitta FNL-rörelsens kopplingar till svenska traditioner. Inom FNL-rörelsen fanns en tro på individens moraliska fostran som en förutsättning för att kunna bygga ett

gott samhälle. Moraliskt förfall skulle stävjas och nykterhet var en viktig grundtanke. Även om dessa renlevnadstankar också förbinds med Mao, så finner författaren att de knyter an till både frireligiösa rörelser och nykterhetsrörelsetraditionen. Det här är spännande tankegångar som för-tar bilden av en rörelse som totalt Kinainspirerad, vilket framställningen då och då inbjuder till.

På ett intressant sätt analyserar författaren språket för att förtydliga FNL-arnas tänkande och handlande. FNL-rörelsen hämtade sitt bildspråk från det militära språkbruket. Vapen, segrar, taktik förekom ofta i rörelsens språkbruk. I kampmetaforen ligger utpekandet av en motståndare: ingen kamp utan en fiende. USA-imperialismen är då en självklar huvudfiende. Kim Salomon pekar på att det fanns en ”ideologisk sorteringsmaskin” för FNL-are i 60- och 70-talens Sverige. Napalm och övergrepp mot civilbefolkningen var i högsta grad en realitet. Men samtidigt konstruerade de med hjälp av ett mentalt kulisspel och självbedrägeri sin egen bild av Vietnam och befrielsekrig. Verkligheten omvandlades så att den överensstämde med föreställningarna. Den färdiga bilden innehöll delar av en verklighet men också en ideologisk fiktion.

Kim Salomon granskar kritiskt de stereotyper som *Vietnambulletinen* förmedlade. FNL-armén framstod som en primitivt rustad barfotaarmé. Den bestod av hjältar som utförde övermänskliga prestationer. Vidare framhövs att nordvietnameserna behandlade sina fångar mer human än motståndarna. USA, amerikanska soldater och Saigonregimen framställdes som deras motsats. Okritiskt övertog FNL-rörelsen Nordvietnams och FNL-sidans propaganda. Det var svart-vita bilder och det fanns inte utrymme för verklighetens färgskiftningar. Salomon går vidare och gör en likartad analys av de fotografier som ledsagade texterna i *Vietnambulletinen*. Även bilderna var effektiva för att sprida stereotyper, där USA och Saigon-juntan demoniserades medan FNL och Nordvietnam glorifierades.

Kim Salomon menar att FNL-rörelsen hade ett Janusansikte. Det ena ansiktet var Vietnamkriget och utgjorde rörelsens framsida. Man visade upp krigets grymheter. Det andra ansiktet var marxism-leninismen och utgjorde baksidan. Politiska paroller och slagord skulle inte lysa i fosforescerande färger. Tvärtom gick strategin ut på att steg för steg göra människor medvetna om sitt objektiva intresse av FNL:s seger i Vietnam. Att proletariats diktatur och det klasslösa samhället utgjorde ett slutmål för flera ledande personer inom rörelsen var en kunskap primärt förbehållen redan övertygade marxist-leninister.

Varför?

Boken är en mycket kritisk granskning av FNL-rörelsen och vad kan då denna granskning tjäna till? Kim Salomon vill blottlägga hur snabbt perspektiv förskjuts i det offentliga samtalet, belysa faran av att okritiskt acceptera politiska doktriner, synliggöra ideologiska blockeringar och utopins suggestionskraft. Då historien är kantad av vanföreställningar och övergrepp i ideologiers och utopiers namn bör vi träna vår känslighet inför liknande strömningar och tendenser i sam-tiden, menar han. Förhoppningen är att vi kan öka motståndskraften mot ideologiska villfarelser

Men Salomon vill å andra sidan inte heller kasta ut barnet med badvattnet. Inledningsvis poängterar han att det finns anledning att uppmärksamma det politiska engagemangets konstruktiva verkan och hänvisar till sociologen Barbara Ehrenreich, som anser att det är viktigt att återuppliva de alternativa visioner av mänsklig frigörelse som började utvecklas under 60-talet inom den nya vänstern. Värda att lyfta fram är då tankar om deltagande, om ekonomisk rättvisa och radikal demokrati.

Tyvärr har denna andra sida fått en underordnad roll i boken. Jag saknar ett inifrån-perspektiv: FNL-arnas egna tankar, värderingar och beskrivningar av det som hände. Kim Salomon har intervjuat några gamla FNL-are och även samtalat med en rad aktivister för att få idéer, syn-

punkter och perspektiv men intervjuerna används mest för att bekräfta författarens tankegångar.

Anledningen till att Salomon inte använder sig av FNL-ares livshistoriska berättelser är att de är mest användbara för att frilägga fenomen i den omedelbara samtiden, menar han. Det finns förvisso en rad källkritiska problem med att använda sig av intervjuer för att inringa aktivisters känslor och upplevelser för tjugofem år sedan, men jag tror ändå att denna metod är överlägsen andra metoder för att just få ett inifrån-perspektiv.

Tjugofem år är ingen oöverskådlig tid. Det är heller inte ointressant att höra just vilka slutsatser gamla FNL-are i dag drar av sitt ungdomsengagemang. Vilka lärdomar kan dras? Vad var bra och vad var dåligt? Det vore intressant att vidare se på FNL-rörelsens skolande betydelse. Vad blev det av FNL-arna? Är det en slump att så många tycks ha fått höga poster inom medier och andra makthavande positioner?

Jag har full förståelse för att det jag efterlyser skulle ha krävt ytterligare en bok och att det är en uppgift för någon annan forskare, men det känns som det fattas något väsentligt i skildringen av FNL-rörelsens historia. Trots det tycker jag att boken är en viktig början på en granskning av den svenska FNL-rörelsen och det är ett ambitiöst arbete som ligger bakom.

Svante Lundberg: Skuld, synd, skam — och lärdomar

Folk ur 68-generationen, åtminstone de som bär omkring på ett moraltyngt överjag, har inte alltid lätt att hålla balansen i debattens kastvindar. Mot bakgrund av sitt engagemang i sextio- och sjuttitalens vänsterrörelser möts de av anklagelser av två diametralt motsatta slag:

Å ena sidan beskylls de för att ha svikit sina ideal och förborgerligats. När det blev dags att klättra upp i karriären anpassade de sig snabbt. ”Förborgerligad” står för övrigt i detta fall ofta för en allmän principlöshet och politisk passivitet snarare än för någon bestämd ideologisk tillhörighet.

Å andra sidan anklagas de för att de haft just dessa (falska) ideal och inte klart och tydligt tagit avstånd från dem senare. Trots en yttre anpassning är de därför i grunden fortfarande diktatur-anhängare, ränderna har inte gått ur. (Till yttermera visso menar en del kritiker att de kan miss-tänkas för att fortfarande stödja den tärande offentliga sektorn).

Skuld och synd och skam — det är detta ”lutheranska” tema som denna artikel ska ta upp, i anknytning till Kim Salomons bok om FNL-rörelsen, *Rebeller i takt med tiden*. Av de två ovan nämnda anklagelserna är det den andra som först aktualiseras vid läsningen av boken, vilket tydligt framkommit i en rad recensioner och debattinlägg. I tillspetsad form tar sig denna anklagelse uttryck i att kravet på att göra upp med det förflutna likställs med samma krav riktat till trettio- och fyrtitalens nazisympatisörer — stöd till diktaturer i bägge fallen, samma demokratiska rening behövs för att bli accepterad.

Respekt

I en debattartikel efter publiceringen av boken lutar Salomon, med flera reservationer, åt det hållet, men när man läser boken blir intrycket rätt annorlunda. Trots all sin kritik av FNL-rörelsens dogmatiska ideologi, hårda hierarki, okritiska hyllning av diktaturer och svartvita bilder av världen så tillerkänner han den en hel del positiva insatser för den politiska kulturen i Sverige. Han beskriver rörelsen som antiauktoritär, nära gräsrotterna, kritisk mot det etablerade och förstenade samhället, och som föregångare till nya sociala rörelser. Såvitt jag kan förstå är detta liktydigt med en demokratiserande inverkan på samhället, trots ett ofta uttalat förakt för ”borgerlig demokrati”. Jag har mycket svårt att tänka mig att han skulle kunnat skildra en hop

gamla Hitler-beundrare på det sättet.

Över huvud taget får man en känsla av att han ser dåtidens FNL:are och andra aktivister som på något sätt präglade av oskuldskraft, med ett stänk av galenskap eller ren och skär dumhet. Var och en som läst biografiska eller skönlitterära skildringar av ”riktiga” gammelkommunister känner igen beskrivningen, till och med en ledare som Hilding Hagberg har beskrivits i sådana termer.

En av de vänsteraktivister jag själv intervjuat gjorde just den jämförelsen; den låg naturligt till för henne eftersom hon vuxit upp i ett kommunistiskt hem. De människor ur 68-generationen som hon lärt känna påminde henne om pappans gamla partikamrater, vilka hon beskrev som redo-bogna och rakryggade i sitt fasthållande vid inopportuna idéer. ”Sen är de ju också galna på många sätt, men de har det här med rättvis- och solidaritetsfrågor”. Hon förmodade också att om man ska ”formulera nya sanningar så måste man löpa linan för långt ut, och då blir man lite dogmatisk eller idiot i någon bemärkelse” (Lundberg, s 200-201). Kim Salomon ger på flera håll i sin bok uttryck för ungefär samma uppfattning om FNL:arna. Därvidlag skiljer han sig från de hårdare kritiker av vänsterrörelsen som överallt anar ulvar i fårkläder. För Salomon skulle ullen i så fall vara äkta, så att säga.

”Eftersom vi inte har någon officiell amerikansk representation i Örebro föreslår jag en aktion mot Kapp-Ahl” (Salomon, s 263). Så uttryckte sig en aktivist på ett möte i den lokala FNL-gruppen. Salomon ser detta som ett exempel på behovet av en motståndare att bekämpa. Ett annat exempel finner han i Uppsala, där FNL-gruppen bekymrade sig över att motståndarna blivit mindre provocerade och sällan gick till angrepp; det verkade, som man uttryckte det, ”vara brist på organiserade fascister” (s 265).

Det låter som Grönköping under röda fanor, och det är inte konstigt att dessa och andra citat har förekommit i recensioner av Salomons bok. Men om man därav drar slutsatsen att boken genomsyras av ironi hugger man i sten. I stället kännetecknas Salomons framställning av en påfallande avhållsamhet på humorns område. Det kan inte ha varit lätt, eftersom det måste funnits mängder av tillfällen att driva med retorik och ritualer under skrivandets gång. Att helt undertrycka löjet hade nog varit frustrerande för författaren, och dessutom utgör försvarsreaktioner mot ett sådant löje ett bra mått på en kvarlevande dogmatism som kan vara intressant att blottlägga.

Nej, även om Salomon då och då pekar ut fåraktigheter och komiska ordvändningar är det dominerande intrycket av hans text ändå att den utgör en relativt respektfull granskning av en företeelse som han både beundrar och kritiserar. Ibland är löjet nästan ömsint, och då kan sarkasmen riktas åt ett helt annat håll. Han berättar exempelvis om en av rörelsen organiserad kongress, där deltagarna informerades om att alla inte kunde räkna med egen säng, samtidigt som de uppmanades att ”kaka ordentligt” innan. Han kommenterar: ”I dag går det knappast att få deltagare till en kongress om inte menykortet är bifogat inbjudan” (s 252).

I positiva ordalag beskriver Salomon en rörelse som startar praktiskt taget från scratch, som når en förvånansvärd kraft trots att den verkar utanför alla etablissemang, som på många sätt är ytterst effektiv och som mobiliserar mängder av människor till ett helt obetalt ideellt arbete. En konkret illustration av utvecklingen är tillväxten av *Vietnambulletinens* upplaga på några få år, till 60 000 exemplar, vilket ju är helt häpnadsväckande. Han framhäver kontrasten mot i dag då ingenting tycks kunna mobilisera människor. Men den snabba utbredningen av en rörelse i den internationella solidaritetens tecken hade, i Salomons ögon, också sin mörka sida: uppslutningen bakom en dogmatisk ideologi liksom bakom högst reellt existerande diktaturer.

Dogmatism

En av de aktivister jag intervjuade tog upp denna mörka sida och förklarade sin egen — och många kamraters — väg ner i ”det marxist-leninistiska moraset” utifrån ett slags motsatsernas spel. Det ställningstagande som var kärnan i hans engagemang har han emellertid aldrig sett någon anledning att ta avstånd ifrån. Inför sina ideologiska förirrelser tycks han snarare känna skam över den egna godtrogenheten, än någon djupare skuld:

I dag hyser jag beundran för dem som utan provokativa förtecken protesterade mot USA:s krig i Vietnam. Som inte föll för frestelsen att automatiskt göra sin protest till ett partitagande för USA:s ideologiska fiender. (Man behövde ju inte ens vara för Nordvietnam för att vara mot USA:s angrepps-krig.) Min egen utveckling var däremot underkastad en antitetisk automatism, som vittnar om min politiska omognad. Jag lät mig bond-fångas! Men i botten på min hållning fanns det ändå ett moraliskt val som jag fortfarande finner riktigt. Låt oss inte glömma att det i Sverige fanns människor som glädde sig åt USA:s ”lyckade” bombningar av Hanoi (Lundberg, s 110-11).

Den beskrivna antitetiska logiken var antagligen vanlig bland FNL:are och andra aktivister, och den återkommer också, fast mycket kortfattat, hos Kim Salomon. Ändå är det en mycket viktig fråga i sammanhanget eftersom skuld här ställs mot skuld, medan vänsterns skuld för en del av dess vedersakare annars tycks sakna en sådan bakgrund: för dem handlar det bara om totalitär diktatur mot liberal demokrati.

Salomon återger (se s 83-85) en del av vad *Svensk Tidskrift* skrev om befrielseörelser i Afrika och om kolonialtidens fördelar, i början av 60-talet, och där är mycket som får en att baxna i dag. Upproret mot den portugisiska kolonialmakten genomfördes av ”horder av haschischberusade och mordgalna hopar av ’frihetskämpar’” som utövade en barbarisk terrorism som var förklarlig i ”denna primitiva miljö”. Inte oväntat lyfte tidskriften fram ”kulturnationernas” civilisatoriska uppgift i denna del av världen, och påpekade att kolonialismen hade många goda sidor. Att låta afrikanerna själva ta över makten var fortfarande något oacceptabelt.

Salomons kommentar att tidskriften ”stod främmande inför nya tendenser och strömningar och visade föga förståelse för den aktuella utvecklingen i tredje världen” får sägas vara ett tungt understatement. Fortsättningsvis skriver han att ”(d)et var mot åsikter som dessa som vänstern tog spjörn”. Där finns, menar han, den bakgrund mot vilken en vittomfamnande imperialismteori utvecklades och inte minst kom att prägla FNL-rörelsen. Kanske borde han dröjt mer vid denna bakgrund, för den kunde ha gjort det lättare att förstå hur vänstern så snabbt kunde glida in i dogmatiska banor. Den skulle förvisso inte kunna fungera i urskuldande syfte, om man nu är ute efter det; däremot skulle den kunna påminna om att det bland motståndarna till vänstern inte bara fanns toleranta och vidsynta liberaler.

Nu måste det erkännas att tolerans och vidsynthet inte heller var egenskaper som stod särskilt högt hos dåtidens mest radikala vänsteranhängare, och att de på sätt och vis tog spjörn inte bara mot reaktionära åsikter utan även mot vad de brukade benämna ”piss-humanism”. Att ständigt väga för och emot, att förstå för mycket och inte kunna ta ställning för någondera sidan — det var vägen till en passivitet som utgjorde en högsta synd. Bakom detta låg inte bara ett krav på politisk disciplin, utan också en existentiell inställning till politiken och till livet i stort.

En av de aktivister jag intervjuade beskrev hur hon, när hon lämnat SKP (KFml), upptäckte att hon varit ”fruktansvärt dogmatisk, enkelspårig och intolerant”. Hon var präglad av idén att det bara fanns ”en rätt ståndpunkt i varje fråga”, att det gällde att ”hamna på den rätta linjen, annars var man besmittad av borgerlighetens baciller” (Lundberg, s 44). Men många år efteråt kunde hon fortfarande, trots att hon inte längre ville definiera sig i termer av höger och vänster, se att det i hennes alltmer liberala hållning låg ”...en fara för att bli bekväm och rationalisera bort den

verklighetsbeskrivning som skulle leda till krav på mig, krav på att jag skulle göra någonting och offra någonting” (s 54).

Skuld

En slutsats jag drog av mina intervjuer var att begreppet ”vänsterns skuld”, ur 1968 års perspektiv, egentligen var självmotsägande. Att tillhöra och verka för vänstern var nästan per definition att vara utan skuld; att lämna vänstern, att förborgerligas eller passiviseras, var att svika, att dra på sig skuld. Men var man verkligen tillräckligt engagerad, tillräckligt uppoffrande och tillräckligt avvisande gentemot borgerliga frestelser? Självrannsakande frågor av den sorten lever ofta kvar hos före detta aktivister, till och med sådana som för länge sedan lämnat sin ungdoms ideologi. Det handlar då inte om den gamla maoistiska ”självkritiken” inför kamraterna, med dess rättning efter den korrekta linjen, utan om ett mer djupgående ifrågasättande av det egna livet.

Salomon beskriver självkritikens politiska ritual och jämför den med den kristna syndabekännelsen. Den individuella skuldmedvetenhet som beskrivits ovan kommer han däremot knappast in på, men han tangerar den när han skildrar kravet på totalt engagemang i rörelsen. I de fall då detta krav uppfylls innebär det att allt i livet blir politik, från vardagens trivialiteter till fester och avkopplande aktiviteter på fritiden. Det utvecklas en livsstil som präglar individens tillvaro, rörelsen blir en ständig referensram. Går man på en fest är det kanske sånggruppen Röda Stjärnan som inleder den, och om gruppen använder FNL-rörelsens sånghäfte vet medlemmarna att det är viktigt med kvalitet på framförandet — det vill säga politisk kvalitet i första hand. Lite nedlåtande står det också i häftet att ”(d)etta betyder naturligtvis inte att texter och melodier inte får vara njutbara” (Salomon, s 251), men det var kanske ingen större tröst för den estetiskt lagda.

Det Salomon visar är att det totala engagemanget och den stränga puritanismen så småningom blir ett problem för rörelsen. Ledningen upptäcker att viktiga kategorier av folk stöts bort, och det blir ett allt större problem när aktivisterna blir äldre, bildar familj och skaffar barn etc. Endast unga, ogifta studerande blir kvar till slut. Problemet uppstår samtidigt med att Vietnamkriget går mot sitt slut.

På ett annat ställe i boken (s 318-319) tar Salomon upp Robert Wuthnow och hans idéer om hur vi vill begränsa vår medkänsla till vissa tillfällen eller situationer; på detta sätt kan vi nämligen med ”gott samvete” begränsa vårt engagemang, till exempel i rollen som bidragsgivare eller som arbetare i en ideell organisation. Få följer moder Teresas exempel (hur var det med henne nu igen?). Men i rörelsen fanns en offervilja och intensitet i engagemanget som påminner om denna helgonförklarade dam.

I sådana fall var det inte som oftast att politiken var ett schemalagt jobb eller något man sysslade med under begränsad tid, om det var frivilligt arbete. Nej, för FNL:arna var det ett heltidsarbete, till och med fester var ju politiskt präglade. Visserligen menar Salomon att det kunde handla om ett individualistiskt självförverkligande men han skriver också att ”livet som aktivist krävde självuppoffringar och kunde vara ångestladdat” (s 257).

Ideologen

Här saknas det en dimension i hans text, och det beror på att liknelsen med moder Teresa leder tankarna fel. Visst handlar det om självuppoffring i det här fallet också, men det är verkligen inte fråga om en allmän människokärlek utan om hängivenheten för en politisk idé. På sätt och vis befann sig de mest engagerade aktivisterna i det som Alvin Gouldner kallat ideologens roll, i konflikt med det vanliga slappa småborgerliga samhället:

Den konservativa ideologen befinner sig, lika mycket som den radikala, i ett spänningsfyllt förhållande till ett borgerligt samhälle som är skamlöst egennyttigt och egoistiskt. I motsats till borgaren gör ideologen anspråk på att vara altruistisk och aldrig se till sitt privata intresse utan bara tala som representant för ”Ordet”. I denna spänning mellan det borgerliga samhällets normala korrupthet och ideologens abnorma altruism framstår den politiska konflikten som ett högre drama i vilket den ena sidan presenterar sig som den som agerar i en opersonlig strävan att fullfölja en idé. Borgarens vulgära besticklighet finner sålunda en värdig motståndare i ideologens ogenerade rättfärdighet (Gouldner, s 29).

Som sagt, om man ser det på det viset handlar det sannerligen inte om moder Teresa utan om ideologen, yrkesrevolutionären eller yrkesaktivisten, Robespierretypen, omutlig och rättrådig. Då kan man fundera — vilket Salomon inte gör — över hur detta hänger samman med organisatorisk effektivitet och förmåga att mobilisera folk till hårt (obetalt) arbete, men även med dogmatism, hierarkisk centralstyrning och kontroll. När denna tendens några år in på 70-talet mattas är det kanske mest en omvändelse under galgen, det gäller att hålla kvar de numera ganska ljumma aktivisterna eftersom inga andra står till buds. Under andra omständigheter, i andra länder, har just den ”ogenerade rättfärdigheten” fått förfärande konsekvenser. Det var nog det en av mina intervjupersoner syftade på, när han på tal om sin uteslutning ur SKP kommenterade: ”Jag fick uppleva Stalinsidan, Gud ske lov att det inte var något statsbärande parti så man har huvudet kvar!” (Lundberg s 117).

Rollen som ideolog tycks ibland också ligga nära rollerna som åklagare och domare, eller snarare en sammansmältning av dem. Där finns en förklaring till att påståenden om vänsterns skuld kan verka så provocerande: de innebär ju att aktivisten plötsligt knuffas från rättvisans upphöjda tribun ner på de anklagades bänk. Då talar jag förstås om skuld av typ två, enligt ovan, den som ligger i att stödja förtryck och diktatur. Skuld av typ ett, den som ligger i att svika de socialistiska och antiimperialistiska idealen, har däremot alltid varit aktuell inom vänstern som ”åtalspunkt” och samvetsfråga.

Tredje världen-mystik

Den ideologiska hållningen var nära förknippad med en tredjevärlden-mystik som analyserats bland annat av Anders Ehnmark, en moralisk polarisering mellan å ena sidan vietnamesiska och kinesiska med flera ”ädla vildar” eller ”visa österlänningar” och, å andra sidan, egoistiska, hänsynslösa och dekadenta västerlänningar. Synsättet var ingalunda begränsat till medlemmar i FNL-rörelsen och andra vänsterorganisationer, utan förekom i mer sofistikerad form även till exempel hos väletablerade samhällsvetare. Bakom alltihop ligger vad man skulle kunna kalla en allmän syndamedvetenhet som tar loven av den kritiska granskningen; när ifrågasättandet börjar bli alltför radikalt vänds blicken snabbt tillbaka mot den egna personens och det egna samhällets fel och tillkortakommanden. Det må vara en sympatisk hållning, rekommendabel i en del diplomatiska sammanhang, men den kan vara till förfång för den kritiska analysen.

I slutet av boken *Vad kan vi lära av kineserna* (1976) beskriver Johan Galtung och Fumiko Nishimura sina tankar och känslor när de lämnar Kina, där de vistats i två veckor, och reser in i Hongkong. De ber inledningsvis sina kinesiska vänner om kritik av boken, precis som de själva kritiserat ”enstaka sidor” av deras land, och fortsätter:

Vi har följt det råd som en av er gav oss — ”När ni skriver om Kina, kom alltid ihåg att säga något negativt, annars kommer ingen att tro något av vad ni säger” — om än kanske inte just av den anledningen utan därför att vi håller med om att allt är motsättningsfullt och att motsättningar endast övervinns genom att dras fram i ljuset. Vi är tillbaka vid utgångspunkten: gränsen mellan folkrepubliken och kronkolonin. Vi har just passerat det sista Maoporträttet, och vi minns att vi tänkte: ”Sådana bilder av ledarna slipper vi alla fall i våra länder”. Så går vi in i det lilla skjulet på andra

sidan, och där hänger stora porträtt av Her Majesty och gemålen! En gigant efter världshistorisk måttstock på den ena sidan, två symboler för svunnen makt på den andra. Det lilla tåget sätter sig i rörelse, några ungar tigger, andra försöker sälja en begagnad tidning till några hundraprocent överpris. Hongkong dyker upp, färgrikt, pressande, lurande och snyltande. En nyttig kontrastverkan som gör starkt intryck även på den konservative. Och vi ser tillbaka och frågar oss som vi så ofta har gjort i främmande länder: Kunde vi tänka oss att bo där? Och för första gången måste vi medge att när svaret inte är ett obetingat ja, beror det inte på att det är något väsentligt fel på landet, utan på att vi är rädda för att vi själva inte skulle räcka till (s 176-75).

Porträtten av de brittiska kungligheter har kanske redan plockats ner från väggen nu, inför kronkolonins införlivande till sommaren, men i övrigt skulle nog författarna ovan ha lättare att känna igen Hongkong i dag än Kina. Man kan till och med undra om det som de skulle ”känna igen” i nutidens folkrepublik inte skulle vara det Hongkong de såg den gången, snarare än kulturrevolutionens samhälle. Tiderna har förändrats, på ett helt annat sätt än vad man skulle förvänta sig efter att ha läst boken. De tre teman som enligt baksidestexten går som en röd tråd genom framställningen är ”kinesernas förmåga att tänka och handla dialektiskt, deras kollektivism och deras försök att skapa ett verkligt horisontellt och jämlikt samhälle”. Sådana dygder är inte precis på modet i dag, men de anfördes ofta i sextio- och sjuttitalens beskrivningar av socialistiska stater i tredje världen, särskilt Maos Kina. Det antogs vara på basis av dem som samhället byggdes upp, genom utvecklingen av industri och jordbruk, utbildning och hälsovård.

Som mina intervjuer visar har föreställningarna om uppbyggnaden av utopiska samhällen i fjärran länder sedan länge upplösts hos de flesta före detta aktivister. Den ödmjukhet som Galtung och Nishimura ger prov på är knappast något de accepterar längre. En hård kritisk granskning av länder och regimer är en självklarhet, och många är de som funderar över sin egen godtrogenhet i det förflutna. En av intervjupersonerna gjorde följande ganska typiska reflektion:

När jag då såg på de etablerade socialistiska staterna blev antalet reservationer omvänt proportionella mot det geografiska avståndet. Eller enklare uttryckt: Ju närmare staten låg Sverige, desto pinsammare var dess avvikelser från socialismen. Därför var det skönt att ha stater som Cuba, Nordvietnam, Nordkorea och, inte minst, Folkrepubliken Kina på så långt avstånd. De var slutna och via deras välredigerade färgbroschyrer kunde jag läsa om hur de genomfört fantastiska reformer. Aldrig tänkte jag på att de flesta av dem redan var genomförda i Sverige. Det var ofta svårt att finna tydliga likheter mellan de socialistiska staternas maktutövande och vår kamp. Kanske var det i stället bland de politiska fångarna på ”omskolningslägren” som vi första hand skulle finna våra likar? Men där letade vi aldrig! (Lundberg, s 135).

Inför de ovan citerade exemplen är det lätt att hålla med Salomon när han skriver att ”(i)deologi gjorde kunskap till fiende” (Salomon, s 324). Ändå gör han sig skyldig till en överdrift; tvärtom är det troligt att det internationella engagemanget bidrog till en kraftig expansion i kunskapen om Asien, Afrika och Latinamerika, både i massmedia och vid universitet och skolor. Ideologin begränsade, men den inspirerade också till studier och resor. Följden blev ett nytt slags global medvetenhet, som så småningom i många fall bröt sig ur de trånga ideologiska ramarna. I en balansräkning över rörelsen borde denna effekt räknas till plusposterna, till de positiva lärdomarna, tillsammans med den demokratiserande inverkan som Salomon själv framhåller. Detta innebär inte att dölja minusposterna, inte att glömma det som kan kallas skuld men som kanske framför allt bör ses som negativa lärdomar, vilka kan vara viktiga som varningssignaler inför framtiden.

Litteratur

Gouldner, Alvin W, *The dialectic of ideology and power. The origins, grammar and future of ideology*, MacMillan, 1976.

Galtung, Johan & Fumiko Nishimura, *Vad kan vi lära av Kinas folk?*, Prisma, 1976.

Lundberg, Svante, *Sextioåttor. Studie av en politisk generation*, Symposion, 1993.

Salomon, Kim, *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer*, Rabén Prisma, 1996.

Per Bauhn: FNL-rörelsen i Sverige som ett politisk-moraliskt projekt

I sin bok om FNL-rörelsen i Sverige, *Rebeller i takt med tiden* erbjuder Kim Salomon ett underlag för flera olika typer av analyser. Hans text ger först och främst ett bidrag till vår samtids-historia. Men den ger också uppslag till sociologiska och socialpsykologiska frågeställningar (Vem blev FNL-are? Hur organiserades FNL-grupperna centralt och lokalt? Hur fungerade sammanhållningen inom FNL-grupperna? och så vidare). Diskussionen om FNL-rörelsens förhållningssätt till pacifister, befrielseideologier, och stormaktspolitik kan också fungera som bidrag till en idéhistorisk analys av den svenska vänstern under efterkrigstiden.

I det följandetänker jag inte uppehålla mig vid något av detta. I stället vill jag fokusera de delar av Salomons text som beskriver FNL-rörelsen i Sverige som ett *politisk-moraliskt projekt*, det vill säga ett projekt vars politiska mål (USA ut ur Vietnam) kopplas till moraliska principer och argument (USA är ansvarigt för en orättfärdig imperialistisk politik, som det är en plikt att bekämpa), med implikationer för deltagarnas privata och sociala liv.

Salomon ger flera exempel på hur man inom De Förenade FNL-Grupperna (DFFG) föreskriver normer för de enskilda medlemmarnas uppträdande. Det kan gälla den rent personliga sfären, som när man anmodar medlemmarna att klä sig vårdat:

Enligt en ledande aktivist borde FNL-are inte genom klädsel och uppförande skilja sig från folk på ett avgörande sätt. En lokalgrupp fastslog att en FNL-are ”skall se ordentlig och inte så skrynklig ut” (Salomon, s 197).

Till den personliga moralen hörde också avhållsamhet från rusdrycker och droger:

Politiskt arbete och berusning betraktades inom FNL-rörelsen som två oförenliga enheter. På FNL-kontoret i Stockholm beslutades, att det bara fick konsumeras alkoholhaltiga drycker, som kunde köpas i vanliga affärer. Dessa drycker fick dessutom endast drickas i måttliga kvantiteter. Vid FNL-rörelsens sommarläger var både innehav och förtäring av alkoholhaltiga drycker förbjudna inom lägerområdet. Inget starkare än lättöl fick drickas (Salomon, s 247).

Man anammade också riktlinjer för hur en FNL-aktivists barn borde tas om hand i samband med sommarlägren:

För barn upp till ett halvt år var det bjällra, skallra, stora trådrullar och slevar som gällde. Andra halvåret skulle barnen ha saker som de kunde banka och slå med. Personalen uppmanades att prata mycket med barnen, men inte på barnspråk. Allmänt gick direktiven ut på att barnen så långt som möjligt skulle få göra saker själva. Betydelsen av att tillrättavisa barnen i positiv form betonades. Personalen skulle enligt direktiven inte heller bära eller krama barnen om dessa protesterade (Salomon, s 253).

Till det politisk-moraliska projektet hörde också framlyftandet av positiva föredömen, de vietnamesiska hjältarna, samt bilden av fienden, den amerikanska imperialismen, i dess olika skepnader. Dessa porträtt av hjältar och tyranner ger FNL-aktivisterna en moralisk identitet, en vi-och-de-bild, samtidigt som den egna verksamheten får en ny lyster i ljuset av vietnamesiska kamraters heroiska uppoffringar. För en utomstående kan dessa hjälteporträtt te sig patetiska, men man bör nog här, liksom när man ställs inför den tidiga kristenhetens martyrb berättelser,

skilja mellan det perspektiv som man delar inom en rörelse, och det perspektiv som rörelsens kritiska betraktare utifrån kan anlägga. För dem som redan omfattar rörelsens perspektiv kan även en osannolik hjältehistoria fungera uppbyggande:

En av de främsta vietnamesiska frihetshjältarna Nguyen Van Troi arresterades 1964 och arkebuserades i Saigon. Han var enligt beskrivningen i *Vietnambulletinen* en person som förvånade alla. Innan han avrättades försökte han fly ett antal gånger. Han hoppade ut genom ett fönster, men föll och bröt benet. Han kom på sjukhuset och återfördes efter behandling till sin cell. Senare på kvällen försökte han linda upp bandagen för att åter fly trots sitt brutna ben. Vid själva avrättningen, efter första skottsälvan som träffade honom i bröstet, fortsatte han ropa: ”Länge leve Vietnam! Länge leve Ho Chi Minh!” Nguyen Van Troi var enligt *Vietnambulletinen* ”starkare än döden” (Salomon, s 272-273).

Till samma genre hör historien om gerillasoldaten som offerar sina händer för att oskadliggöra en handgranat och därmed räddar sina kamrater, liksom den om gerillaflickan som ensam dödade flera amerikanska soldater:

När soldaterna började närma sig ingången blev det kritiskt för gruppen. En av kamraterna erbjöd sig att hoppa ut och skjuta på amerikanerna, men gerillaflickan ville själv. Hon öppnade luckan, kastade ut ett par granater och dödade åtta amerikanska soldater. Sedan hoppade hon upp och sköt med maskingeväret mot de övriga. Tillsammans med sina kamrater dödade hon samtliga amerikaner i huset. Och kampen fortsatte. Hon bad därför sina kamrater att klippa av hennes långa hår, som var i vägen när hon slogs mot amerikanerna. Men kamraterna vägrade eftersom vietnamesiska flickor enligt den gängse uppfattningen skall ha långt hår. Till sist gav de dock vika och klippte av håret. Enligt gerillaflickan var det en stor lättnad. Det var mycket enklare att strida med kort hår. (Salomon, s 272.)

Lika medvetet som man odlade de egna hjältebilderna, lika vaksam var man mot fiendesidans försök till heroiseringar. Själva övertygelsen om att de sanna hjältarna var de vietnameser som offerade sina liv i kamp mot amerikanska soldater innebar att varje försök till amerikansk heroisering måste ha uppfattats som djupt kränkande. Därav upprördheten över filmen *De gröna baskrarna*, där John Wayne spelar en militär fadersgestalt som fostrar unga rekryter och intellektuella tvivlare till goda, renhåriga amerikanska soldater som i Vietnam slåss mot ondskefulla nordvietnamesiska råskinn.

DFFG såg filmen som ett försök att rättfärdiga USA:s krig i Vietnam och jämförde den med Goebbels nazistiska propagandafilmer. Visningen av *De gröna baskrarna* betraktades som en skymf mot det vietnamesiska folket och en grov provokation mot Vietnamopinionen i landet (Salomon, s 223).

Filmen slutade också att visas i Sverige, sedan en biograf utsatts för ett rökbombattentat.

Behovet av en fiende

Samtidigt förefaller det också som om FNL-rörelsen behövde sina fiender. Eftersom dess existensberättigande låg i att det pågick en kamp mot amerikansk imperialism i Vietnam, så måste denna imperialistiska motståndare vara synlig på ett sådant sätt att FNL-rörelsen kunde göra något åt den. John Wayne var förvisso en tillgång härvidlag. Men ibland förefaller motståndet oroande svagt:

Uppsala FNL-grupp konstaterade att dess demonstrationer bemöttes alltmer positivt. Man var bekymrade över att motståndarna hade blivit mindre provocerade och att de direkta angreppen inte längre hade samma glöd som tidigare. Enligt Uppsala FNL-grupp verkade det ”vara brist på organiserade fascister” (Salomon, s 265).

Behovet av en synlig fiende kunde ibland ta sig uttryck som för eftervärlden ter sig bisarra:

Som en aktivist uttryckte det på ett möte i Öre bro FNL-grupp: ”Eftersom vi inte har någon officiell amerikansk representation i Örebro, föreslår jag en aktion mot Kapp-Ahl” (Salomon, s 263).

Och när det står klart att amerikanerna verkligen kommer att lämna Vietnam, så försätter det FNL-rörelsen i bryderi, eftersom det politisk-moraliska projektet inte längre var något projekt, utan något fullbordat:

Att USA skulle dra sig ut ur Vietnam, att kriget skulle ta slut och befrielse-rörelsen segra tycks inte ha föresvävat FNL-rörelsen. Davids seger över Goliat var tankar om det otänkbara. Åtminstone hade rörelsen i sin planering inte räknat med en sådan utveckling ... Redaktören för *Vietnambulletinen* konstaterade att ingen i rörelsen på allvar diskuterat vad man skulle göra efter freden i Vietnam. Ingen hade enligt honom vågat vara optimistisk nog att planera för verksamheten efter krigets slut (Salomon, s 138).

En ny moralisk identitet

En anledning till att man inte planerade för en tid efter en FNL-seger kan ju faktiskt vara själva arten av det engagemang som de enskilda medlemmarna lade ned i rörelsen. Salomon refererar ett par medlemmar som beskriver hur deras deltagande i FNL-rörelsen inneburit ett gränsöverskridande på det personliga planet: ett uppgivande av gamla värderingar och ett anammande av nya och mer krävande. Man förvärvar en ny moralisk identitet, men denna identitet är knuten till ett projekt som handlar om en pågående kamp, om att bekämpa USA-imperialismen i Vietnam. Att planera för en tid där en sådan kamp inte längre pågår blir då också att planera för en framtid där ens nuvarande identitet inte längre har någon förankring. Givet vad en mödosamt förvärvat moralisk identitet kan betyda, så är det rimligt att tänka sig att man i det längsta håller ifrån sig möjligheten av en avslutad vietnamesisk kamp.

En aktivist konstaterade att det kändes obehagligt att ta avstånd från sina värderingar och göra uppbrott från allting man tidigare tagit för givet. Eva berättade att det kändes som ett stort steg att gå med i FNL-rörelsen. ”Första gången jag bar FNL-märket trodde jag att alla tittade på mig.”

Siv berättade att första gången hon delade ut flygblad var hon så rädd att benen skakade, samtidigt som hon kände att hon måste. Hon blev utskälld av folk på gatorna, men betonade att medvetenheten om att det vietnamesiska folket skulle segra innebar ett psykologiskt stöd i dessa situationer. Hennes kompis Ann underströk att trycket utifrån var hårt, men ansåg samtidigt att detta tryck fick FNL-arna att hålla ihop. Hon menade dessutom att arbetet för Vietnam hade uppfostrat aktivisterna rent personligt. De hade lärt sig att det fanns värden mer betydelsefulla än de själva (Salomon, s 256-257).

Själva det motstånd som man hade att övervinna som FNL-aktivist blir en moralisk belöning. I upplevelsen av kamp för en rättfärdig sak kan man växa som människa. Man ställs inför ett prov (i form av omvärldens avståndstagande och allmänt negativa reaktioner) och man består prövningen genom att utföra sin uppgift trots svårigheterna. Utöver att man i handling visat sin solidaritet, så har man också bevisat inför sig själv att man besitter mod. Och att besitta mod är viktigt, eftersom man vill visa sig värdig kamratskapet med de vietnameser som på slagfältet riskerar sina liv i kamp för sitt land. Om än i blygsam skala kan FNL-aktivisten närma sig det hjälteideal som Nguyen Van Troi och andra vietnamesiska kämpar förkroppsligar. (Salomon nämner i sin bok (s 262-263) att det inom FNL-rörelsen fanns de som hade ambitionen att i handling närma sig de vietnamesiska bröderna än mer, genom att sätta upp en frivillig-brigad att sända till Vietnam, liknande den som slogs mot Franco i Spanien på 30-talet. Idén stupade på att vietnameserna var måttligt intresserade av denna sorts stöd.)

Här har vi således komponenterna i det politisk-moraliska projektet: en klar vi-och-de-distinktion, där man kan definiera sig mot en tydlig fiende, samt heroiska ideal för den egna kampen med åtföljande krav på personlig självövertinelse.

Historien

Det kan här vara av intresse att söka placera in FNL-rörelsens politisk-moraliska projekt i ett större historiskt sammanhang. FNL-rörelsen representerar nämligen en typ av engagemang och identitetskonstruktion som kan föras tillbaka åtminstone till franska revolutionen och de nationella projekt som denna revolution inspirerade. Hos de franska revolutionärerna, inspirerade av Rousseau, blir nationens goda det som varje enskild medborgare ska lägga sig vinn om. Hos Robespierre definieras dygden i termer av osjälvisk och uppoffrande kärlek till fosterlandet, och i kampen mot republikens inre och yttre fiender blir terrorn dygdens förlängda arm. Man hyllar aktivism och medger inget utrymme för passivitet eller privat sfär. Vi-och-de-linjen dras skarpt. Den som inte i handling är för republiken, är mot den:

En demokrati i fred, sade Robespierre, bygger enbart på *vertu*, men under revolution bygger demokratin på medborgaranda och terror — *vertu* och *terreur* — i förening. ”Revolutionsregeringen är skyldig de goda statsmedborgarna fullt skydd, men folkets fiender är den bara skyldig döden.” Vilka var då goda statsmedborgare? ”Republiken har inga andra statsmedborgare än republikanerna. Rojalister och konspiratörer är främmande, eller rättare sagt fiender.” Revolutionsregeringen, förklarade Robespierre, var ”frihetens despoti över tyranniet”.

Saint-Just, som formulerade de berömda orden om att ”lyckan är en ny idé i Europa”, såg ”inget hopp om välfärd så länge frihetens sista fiende drar andan. Vi måste inte bara straffa förrädarna utan också de likgiltiga; vi måste straffa alla som är passiva under revolutionen och inte gör något för den” (Kåre Tønnesson, *Revolutionen som skakade Europa*, Wiken, 1989, s 157).

Enkelhet, för att inte säga fattigdom, hyllades som personligt ideal under revolutionens radikalaste skede 1793-94. I bilden av sansculotten framgår hur patriotism förenas med anspråkslöshet, och hur själva frånvaron av flärd på det personliga planet borgar för osjälviskhet och offervillighet på det nationella planet. I en pamflett från 1793 slås tonen an:

Svar på den oförskämda frågan: Vad är en sansculotte?

En sansculotte, mina herrar slynglar, är en varelse som alltid går till fots. Han äger icke miljoner, som alla ni gärna vill ha, han har inte slott, inte tjänare, utan bor mycket enkelt med hustru och barn, om han har några, på sjätte eller sjunde våningen.

Han är nyttig, ty han kan plöja jorden, och han kan smida, såga och fila, täcka tak, laga skor och offra sin sista blodsdroppe för att rädda republiken ...

På kvällen möter han upp i sin sektion, inte pudrad och parfymrad och med fina stövlar i hopp om att bli iakttagen av medborgarinnorna på tribunerna utan för att med all sin kraft stödja de goda förslagen och pulvisera dem som kommer från statsmännens motbjudande klick.

För övrigt bär sansculotten alltid sin sabel med skarp egg för att skära örnen av alla illvilliga. Ibland marscherar han med lans, men så snart trummorna ljuder ser man honom sätta av mot Vendée, till hären vid Alperna eller till hären i norr ... (Tønnesson, s 121).

Och revolutionen hade givetvis sina martyrer och hjältar. Hit räknades Marat, som mördades av Charlotte Corday i juli 1793, men också deputeraden Lepeletier, som mördades av en rojalist efter kungens dödsdom i januari samma år. Hjältar var också de som under spektakulära omständigheter gav sina liv för republiken, som barnsoldaterna Bara och Viala, eller de som blev offer för det kontrarevolutionära våldet, som ”den heliga Pataude”, en ung kvinna som dödades av rebeller (de så kallade chouanerna) för att hon försett republikanerna med mat eller upplysningar. Hjältarna utgjordes av människor som i extremt hög grad exemplifierade *vertu*, en osjälvisk medborgaranda som sträckte sig därefter att man satte nationens väl framför sin egen överlevnad. (Om dessa hjältar, se Michel Voyelle: *Revolutionens mentalitet*, Arbetarkultur, 1988, s 130-138.)

Nationella projekt efter 1789, vare sig det handlat om att *skapa* en nationalstat, eller att *reformera* en nationalstat, har kännetecknats av ambitionen att åstadkomma moralisk samling kring vissa mål och förebilder. Politisk-moraliska projekt av den nationella typen inskräper vikten av mod och offervilja till nationens fromma. Detta hänger givetvis samman med att nationalstaters tillkomst eller reformering vanligen utspelas i kamp mot yttre och/ eller inre fiender. För att travestera ett annat argument, om inte hjältar fanns, så hade man måst uppfinna dem.

Nationers hjältar är, av samma skäl som ovan, ofta män och kvinnor med vapen i hand. Det kan vara framgångsrika generaler, som Washington eller Bolivar, men det kan också vara självuppoffrande patrioter som Eugen Schauman, som i protest mot russifieringspolitiken i Finland sköt generalguvernören Bobrikov (1904) och därefter berövade sig själv livet.

Men hjältar kan också vara människor som utan att ge eller ta liv gör oväntat mycket för den nationella saken, eller som tillför nationen prestige. Man kan här tänka på den roll som polarfararna Nansen och Amundsen spelade för den unga norska nationen, eller på de sk stachanoviterna i Sovjetunionen: högpresterande arbetare som, åtminstone enligt den officiella versionen, tävlade om att överträffa femårsplanerna.

Man kan också erinra sig de svenska SF-journalerna under krigsåren, med deras hurtfriska maningar om uthållighet och sammanhållning. Här kan den vardagliga gärningen upphöjas till del i ett nationellt överlevnadsprojekt, och det moraliska föredömet kan vara den elhushållande familjefadern, eller den uppfinningsrika husmodern som vänder ut och in på kappan när den blir sliten och på så sätt sparar på klädeskupongerna.

Ett annat folk

Det är som ett sådant nationellt politisk-moraliskt projekt som jag menar att FNL-rörelsen i Sverige bör förstås, där den enskilde aktivistens handlande, liv och vandel, kan värderas utifrån det övergripande målet att driva ut amerikanerna ur Vietnam. Det finns emellertid en avgörande skillnad gentemot den folkhemssammanhållning som påbjöds under krigsåren. Den gången handlade det om svenskars engagemang i ett svenskt nationellt politisk-moraliskt projekt. 1965-75 handlade det om svenskars engagemang i ett vietnamesiskt nationellt politisk-moraliskt projekt. Och i detta att man gör ett annat folks nationella projekt till sitt eget ligger måhända en del av förklaringen till FNL-rörelsens problem i Sverige.

I ansträngningen att göra den vietnamesiska kampen till en svensk kamp kom man att av och till göra våld på verkligheten, och uppfattades också av omgivningen (och eftervärlden) som bitvis verklighetsfrämmande. Kampretoriken har givetvis en mobiliserande betydelse. Känslan av att vara delaktig i en nations kamp för överlevnad förlänar dignitet och värde åt ens liv och handlande. Men det fungerar endast så länge det går att identifiera en fiende som man någon rimlig mening kan sägas föra en ”kamp” mot. Här hade uppenbarligen FNL-rörelsen problem, vilket framgår av exemplet där Kapp-Ahl i Örebro får tjäna som stand-in för den amerikanska imperialismen. Och när FNL slutligen segrar i Vietnam blir själva kampen överflödig, och det engagemang som byggts upp kring kampmetaforer faller samman.

FNL-rörelsen hade inget problem med den moraliska legitimiteten i sina utgångspunkter. Att USA stod för massiva övergrepp i Vietnam var uppenbart. Hade FNL-rörelsen haft som mål att rekrytera frivilliga att slåss mot amerikanerna i Vietnam, så hade dess kampretorik också varit på sin plats. I Vietnam fanns slagfälten, de napalmbombade byarna, den massakrerade civilbefolkningen. I Vietnam fanns kampen mot USA-imperialismen. Att under kampparoller värva rekryter för att slåss där hade varit såväl begripligt som försvarbart. Men nu sökte man en front i Sverige.

I FNL-gruppernas studiecirklar skulle studierna verka som ett vapen mot den amerikanska imperialismen, och varje studiebrev skulle ses som ”en delseger i kampen för Vietnams folk och ett slag mot USA-imperialismen” (Salomon, s 116). Med en sådan överdriven självbild förträngde man insikten om att FNL:s kamp i strikt mening aldrig kunde bli FNL-rörelsens kamp. Den svenske FNL-aktivistens politisk-moraliska identitet byggde på att han/ hon inte blott sympatiserade med, utan deltog i kriget i Vietnam — vilket helt enkelt inte kunde vara sant. Man byggde upp en frontanda som inte svarade mot verkligheten där man befann sig, vilket bidrog till att rörelsen av icke-medlemmar kom att uppfattas som utopistisk, ibland fanatisk. Man kan här jämföra med de svenska frivilliga som drog ut för att slåss i Spanien och Finland under 30- och 40-talen. De valde den faktiska fronten. De hade inget behov av att bygga en Potemkinfront på hemmaplan, och kunde ofta räkna med respekt för sitt handlande, även utanför de egna leden.

Att Vietnamfrågan engagerade en stor opinion i Sverige är ställt utom allt tvivel. Men sympatin för ett Vietnam som slogs mot en supermakt med imperieambitioner omfattade inte på ett självklart sätt allt vad FNL-rörelsen i Sverige stod för, som till exempel äggkastning mot amerikanska diplomater. Att USA inte hade något i Vietnam att göra var en ståndpunkt som gick att få gehör för långt utanför de traditionella vänsterleden. Ur moralisk synpunkt var situationen i Vietnam inte särdeles tvetydig. Annorlunda förhöll det sig med idén om en front mot förmenta imperialistiska bastioner i det svenska samhället.

FNL-rörelsens skyttegravsretorik föreföll här minst sagt malplacerad, och när det gällde att framställa Sverige som ett slagfält i kampen mot imperialismen kunde den aldrig räkna - med stöd från andra än sekterister. Kapp-Ahl kunde aldrig på ett trovärdigt sätt bli ett imperialismens frontfort. Avståndstagandet från den delen av FNL-rörelsens retorik kom till uttryck i frågan, som många FNL-are ställdes inför, om varför de inte reste till Vietnam för att slåss där i stället. I Vietnam fanns fronten, och där var frontretoriken adekvat. I Sverige tedde den sig däremot huvudlös och överdramatiserad.

FNL-rörelsen gjorde felslutet, att eftersom svenskarna ville ha ut USA ur Vietnam, så ville de också ha ut USA ur Sverige. Men så var inte fallet. I Sverige upplevde man sig inte hotad av den amerikanska imperialismen, och var på intet sätt generellt avvisande till amerikansk kultur. Man kan till och med fråga sig, om det inte var just den svenska beredvilligheten att ta till sig amerikanska influenser som i hög grad bidrog till att den amerikanska proteströrelsen mot kriget i Vietnam fick en motsvarighet i Sverige.

Frontretorik kan ha sitt berättigande, men ju längre man kommer från den faktiska fronten och ju fler drag av konstruktion ”fronten” uppvisar, desto mer verklighetsfrånvärd tycks retoriken. Fjärran från fronten kan de metaforer som i ett annat sammanhang skulle vara en tillgång för ett nationellt politisk-moraliskt projekt i stället bli dess akilleshäl.